

Nezákonné užití detektorů kovů na jednom příkladu z laténu: balance a perspektivy

Jiří Waldhauser

Problémy s nelegálními hledači archeologických nálezů se v žádném státě nepodařilo vyřešit. Archeologové některých zemí se snaží více či méně minimalizovat hrůzné škody napáchané na tom kterém národním kulturním dědictví. V následujícím pohledu zaostřeném na českou situaci v období po roce 1989 demonstruji pro specializaci na dobu laténskou otřesnou disproporci mezi vysokým počtem spektakulárních a často unikátních – i zlatých – předmětů z aktivit detektorářů na jedné straně (např. *Waldhauser 2003/zlatá spona ze Stradonic/; 1995b; 2001*), s osamoceným nálezem jediného zlatého kroužku učiněným po roce 1989 profesionálními archeology na straně druhé (*Holodňák 2000*). V této souvislosti odhaduji poměr nalezených „hezkých“ kovových předmětů (nejenom) ze zlata stran obou jmenovaných skupin na 1000 : 1. K obrysu situace stačí prolistovat edici Výzkumy v Čechách v kategorii *nález*. V dalším textu se pokouším o nastínění možností řešení katastrofického působení detektorářů na jednom konkrétním příkladě, s tím, že jsem situaci nechal posoudit prostřednictvím ankety 50 profesionálních archeologů z Čech. Tento výzkum veřejného mínění podhalil hlavně jejich diferencovaný přístup, ne vždy, domnívám se, akceptovatelný v praxi.

Modelový příklad¹

Známý knihkupec zatelefonuje, že posílá jemu neznámé zákazníky s přinesenými předměty, i zlatým, které jim určil podle jakési encyklopedie jako keltské. Na vrátnici pracoviště se dostaví

¹ V období po roce 1989 mne (i opakovaně) kontaktovalo několik stovek „detektorářů“, a to na základě bezpočtu přednášek nebo po přečtení mých knížek o Keltech či přes známé. Až na nepočetné výjimky nepřiznali původ předmětů z trestné činnosti svých detektorů. Zpočátku jsem územně příslušné Policii ČR všechny případy písemně

Obr. 1. a Ö Malé Hradisko/Ptení (okr. Prostějov), zlatý kruh. b Ö analogický nález z Barbise (dep. Aube; podle Duval et al. 1983Ö1984).

dva mladší statní muži a zavolají s žádostí o poradu v případě nálezu jejich známých. Nepředstaví se. Na první pohled je patrné laténské stáří (makroskopicky) unikátního zlatého originálu i železných předmětů. Na otázku o původu předmětu sdělí historku o banální nálezové náhodě třetí osoby. Povolí ofotografování a návštěvu zlatnictví, kde za finanční částku nechají určit ryze zlatá. Po jejich otázce na odkoupení za tržní cenu předmětu, na níž nedostanou odpověď, po čtvrt hodinové návštěvě urychleně odejdou. Mají za to, že by měli dostat desetinásobek ceny zlatého kovu, tedy pár set tisíc korun. Předtím se i přes opakované otázky skoupě zmíní o místě nálezu, o čemž dříve nechtěli mluvit.

Meritum záležitosti

- Určení lokality. Není jednoznačné. Soubor předmětů pochází buď z nejvýchodnějšího skalnatého výběžku oppida Staré Hradisko (kat. ú. Malé Hradisko), nebo z geomorfologicky podobné polohy směrem na Ptení (okr. Prostějov), nicméně téměř jistě z tohoto prostoru.
- Nálezové okolnosti. Získáno neznámým občanem z Ostravska dne 25. 9. 2003 z hloubky 0,6 m v „narovnané“ poloze: zlatý kruh, železný zlomený meč, dvě sekery s laloky, ovčácké nůžky a výh-

oznamoval, ale nikdy se tato aktivita nesetkala s úspěchem v podobě zajištění archeologických předmětů. Žádné detektorem získané předměty jsem (ani zprostředkovaně pro muzea) nekoupil, ač bych tak nejraději učinil (jako kolegové M. Čižmář nebo K. Pieta, kteří podle mého názoru jako jediní v bývalé republice skutečně zachraňovali kulturní dědictví po Keltech). A ještě jedno memento. Jestliže Češi dnes bývají řazeni k „nejzlodějšjším“ národům v Evropě, nemohou být naši početní nezákonní hledači s detektory výjimkou.

ňová lopatka. Popis kruhu (*obr. 1: 1*): náramek nebo dětský nákrčník s čípkovitým uzávěrem (vnitřní průměr 6,8 cm, max. průměr 7,7 cm, v. 0,5 cm); profil těla ve tvaru písmene D, trojitě vývalkovité zesílení s vegetabilní ornamentikou a stylizovanými lidskými maskami, rovněž trojice kroužkových aplikací vždy se třemi kuličkami; hmotnost 46,7 g; slitina 750/1000 opticky světlejšího zlata s přísadou stříbra (určeno za mé přítomnosti dne 25. 10. 2003 ve Zlatnictví, Klaudyánova 5, Mladá Boleslav, s neomylným konstatováním, že nejde o recentní repliku).

– Datování a provenience. Typ kruhu se třemi kuličkovitými výstupky je znám v řadě analogií ze středovýchodní Francie, hlavně Champagne, a to jako *fossile directeur* pro dataci *La Tène ancienne* IIb–IIIb horizontu duchcovských spon (*Hatt – Roualet 1976*, 14–17, pl. IX–XII), což odpovídá fázím LT B1b–2a v pokročilém 4. a počátcích 3. stol. př. Kr. (*Waldhauser 1987*, 32–38, Abb. 4). Zlatý kruh vykazuje téměř do detailu totožnou analogii (*obr. 1: 2*) z lokality Barbise v departementu Aube (*Le Clerc 1898; Duval et al. 1983–1984*, 113, fig. 123). V Čechách – na rozdíl od západní Evropy – se setkáváme se zlatými kruhy výjimečně (srov. *Waldhauser 1997*). V tomto smyslu se jeví sledovaný kruh jako import z marnské oblasti, jak již byly častokrát rozpoznávány (již *Piř 1902; Drda – Rybová 1998*).

– Legatura zlatého kruhu. Využívání minoritních slitin laténských předmětů se sníženým obsahem zlata doprovázeného stříbrem, analogických sledovanému zlatému kruhu, platí za typické (nejenom v Čechách a na Moravě) pro starší stupně doby laténské, zatímco od LT C převažuje poměrně čisté zlato (*Elluère 1987*, 182–187; *Waldhauser 1991; 1998*, 199–200, fig. 1).

– Struktura depotu. Hromadné nálezy doby laténské, které tvoří jak zlatý kruh, tak meče a sekery, patří v evropském kontextu k naprosto výjimečným (Pommeroeul v Belgii: *Kurz 1995*, 173, s lit.), nicméně náleží do střední až pozdní doby laténské. V našem případě by šlo zlatý kruh považovat za tzv. *Alt-/Erbestück*, popř. mohl být navlečen i na dřevěné skulptuře.

– Interpretace depotu. O kultovním významu kruhů ze zlata, resp. torquesů pro keltskou civilizaci byla publikována řada studií (např. *Elluère 1987*, 165–177; *Kruta 2000*, 843–844). Místa jejich uložení často bývají v geomorfologicky zvláštních útvarech, někdy u předpokládané komunikace (*Kurz 1995*, 113–120), což platí i pro český detektorový nález (srov. *Čížmář 2002*, 49).

Reakce profesionálních archeologů na modelový příklad

Úsilí o získání depotu se zlatým kruhem vyznělo negativně, a proto jsem případ předložil 50 kolegům s otázkou, jak by postupovali, aby tento soubor zachránili nejenom pro archeologii jako vědu, ale i s ohledem na jeho (mimořádné) místo v národním kulturním dědictví. Rozlišoval jsem pět odlišných postojů:

1. Přijetí návštěvy (detektoráře) a dokumentace nálezu jakoukoli formou. Rezignace na jakékoli další kroky. (odpověď 10 % respondentů včetně mne)
2. Odmítnutí přijetí návštěvy (detektoráře). (15 % respondentů)
3. Strohé sdělení návštěvě (předpokládaného detektoráře) o jeho patrné trestné činnosti, která, v případě opakování, bude oznámena Policii ČR. (55 % respondentů)
4. Oznámení podezřelé návštěvy telefonicky nebo písemně Policii ČR. (15 % respondentů)
5. Proplacení nálezu jako „náhodně nalezeného“ ve smyslu stávající legislativy, ale podle cen obvyklých v zakládajících zemích EU. (5 % respondentů)

Nikdo z dotazovaných neuvedl další dvě možné alternativy přístupu k řešení problému se zlatým kruhem:

6. Okamžité nahlášení návštěvy specializovanému pracovišti Ústřední kriminální policii, oddělení kulturních památek (Praha 8, Střelničná 10; srov. pozn. in: *Waldhauser 1995b*, 418).

7. Preventivní akce ve svém okruhu zájmu o určité lokality, neboť občané žijící v areálu archeologických lokalit je svým způsobem považují za „své“ (a účinně, třeba voláním policie mobilem při jejich akci, je chrání).

Potenciální vědecký přínos nálezů detektorářů pro studium keltské civilizace Čech je pochopitelně výrazně limitován apriorní nevěrohodností nálezců a jejich častou snahou o uvedení takových nálezových okolností, které by usnadnily prodej předmětu, nejčastěji do zahraničí. Jenom malá část

totiž zůstává v nelegálních soukromých sbírkách České republiky. Kritika pramenů v těchto případech musí být obzvláště důkladná. Někdy až po delší době mohou vyjít najevo další okolnosti. Nicméně vědecká hodnota spektakulárních laténských předmětů zůstane přesto velmi vysoká, byť by se pracovalo jenom s lokalitou „Čechy“. Konečně i v renomovaném díle *P. Jacobstahla (1944)* najdeme celou řadu předmětů s udáním lokality třeba jenom „Karpatská kotlina“. Ty jednoznačně svědčí třeba o mobilitě předmětů mezi územími dnešní Francie a Maďarska. Naopak nákup předmětů v zahraničí a jejich „objev“ v Čechách dosud nebyl z pochopitelných (finančních) důvodů prokázán.

Dosud se v Čechách nedařilo účinně (tedy institucionálně) čelit nezákonným archeologickým aktivitám tzv. detektorářů. Jenom zčásti hledat vinu v nedokonalé legislativě. Pokud výše provedená analýza modelového příkladu objektivně zrcadlí naši smutnou skutečnost, mohu formulovat návrh na jedinou všem archeologům povinnou reakci. Prioritní zůstává dokumentace předmětů a zachycení informací o nelegálně získávaném fondu (nejenom po Keltech). Až poté, kdoví kdy, se určitě přistoupí k mobilizaci finančních prostředků a k založení specializovaných pracovišť s profesionálními archeology, pověřenými jediným úkolem: bojem s nezákonnými ničiteli archeologických památek. Kdoví, zda už dnes by měl být někdo z ARÚ, Národních památkových ústavů či centrálních muzeí vyčleněn pro jedinou pracovní náplň, dokumentaci detektoráři získaných předmětů a pověřen příslušnou agendou (určitě by se nic nestalo, kdyby vyšlo o několik archeologických studií méně).

A memento nakonec. Pro kulturní dědictví po Keltech zůstává méně bolestné zřeknutí se části originálů, ale nikoli dosažitelných informací o kontextech a obrazové dokumentace. Tak jako „zmírňuji“ ztrátu ukradených mobiliářů kostelů soupisy toho, co v nich bývalo.

Literatura

- Čižmář, M. 2002: Keltské oppidum Staré Hradisko. Olomouc.
- Drda, P. – Rybová, A. 1998: Keltové a Čechy. Praha.
- Duval, A. et al. 1983–1984: L'art celtique en Gaule. Marseille Ö Paris Ö Bordeaux Ö Dijon.
- Elluère, Ch. 1987: L'or des Celtes/Das Gold der Kelten. Fribourg Ö München.
- Hatt, J.-J. – Roualet, P. 1976: La Chronologie de La Tène en Champagne. Epernay.
- Holodňák, P. 2000: Libočany, okres Louny. In: Výzkumy v Čechách 1998, Praha, 99.
- Jacobstahl, P. 1944: Early Celtic Art. Oxford.
- Kruta, V. 2000: Les Celtes. Histoire et dictionnaire. Paris.
- Kurz, G. 1995: Keltische Hort- und Gewässerfunde in Mitteleuropa. Deponierungen der Latènezeit. Stuttgart.
- Le Clerc, L. 1898: Musée de Troyes. Catalogue des bronzes. Troyes.
- Píř, J. L. 1902: Kostrové hroby s kulturou marnskou čili laténeskou a Bojové v Čechách. Praha.
- Waldhauser, J. 1987: Die keltische Gräberfelder in Böhmen. Bericht RGK 68, 25Ö179.
- 1991: Das keltische Gold in "Boiohaemum". Schweizerische Zeitschrift für Archäologie und Kunstgeschichte 48, 12Ö37.
- 1995a: Celtic gold in Bohemia in Prehistoric Gold in Europe. In: Mines, Metallurgy and Manufacture, London Ö Boston, 577Ö596.
- 1995b: Detektory získané nálezy z keltského oppida u Stradonic. Archeologické rozhledy 47, 418Ö425.
- 1997: Schmuck und andere Goldobjekte. In: J. Hrala Ö G. Lehrberger Ö J. Fridrich Hrsg., Das prähistorische Gold in Bayern, Böhmen und Mähren: Herkunft Ö Technologie Ö Funde IÖII. Památky archeologické Ö Supplementum 7, Praha, 221Ö224, 283Ö285.
- 1998: Des objets Celtes en or très pur à l'affinage de l'or en Bohême en relation avec le technique minière cite „soft mining“. In: B. Cauvet ed., L'Or dans l'Antiquité, Toulouse, 199Ö204.
- 2001: Keltské nálezy z Čech získané v letech 1990Ö2000 detektory kovů, Archeologie ve středních Čechách 5, 441Ö458.
- 2003: Zlatá lžičkovitá spona z oppida Stradonice. Archeologie ve středních Čechách 7, 257Ö260.

A La Tène case study in the illegal use of metal detectors: balance and perspectives

The author takes on balance the illegal activity of metal detectorists in Bohemia since 1989 in part of the La Tène period. He derives the proportion of spectacular La Tène finds at 1 to 1000 in favour of the illegal detectorists. On the model case of a hoard found within the area of the oppidum at Staré Hradisko-Ptení (Prostějov district), which contained a LT B1-2a gold ring import from central eastern France (*fig. 1: a*), an iron sword, two axes, sheep shears and a turning spade, seven possibilities are formulated for the reaction of professional archaeologists to the items most likely to be found using a detector. In the present, unsatisfactory situation in Bohemia, priority is given to the mere registration of finds circumstances and pictorial documentation.

English by *Alastair Millar*

JIŘÍ WALDHAUSER, Muzeum Mladoboleslavská, Staroměstské nám. 1, CZ-293 80 Mladá Boleslav
jiri.waldhauser@muzeum-mb.cz